

Niko Lähteenmäki

**VENÄJÄN, KIINAN JA INTIAN HISTORIAN
OPETUS ALAKOULUN HISTORIAN
OPPIKIRJOISSA 1970–2010-LUVUILLA**

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Helmikuu 2023

TIIVISTELMÄ

Lähteenmäki Niko: Venäjän, Kiinan ja Intian historian opetus alakoulun historian oppikirjoissa 1970–2010-luvuilla

Kandidaatintutkielma

Tampereen yliopisto

Historian koulutusohjelma

Helmikuu 2023

Tämän historian kandidaatintutkielman tarkoituksena oli tutkia alakoulun historian oppikirjojen oppisisältöjä Venäjän, Kiinan ja Intian osalta 1970-luvulta 2010-luvulle saakka. Tutkimus selvittää, ovatko oppisisällöt muuttuneet eri vuosikymmeninä. Tutkimusaihetta lähestyin toiseuden taustateorian avulla. Olin jo omana kouluajanani miettinyt, pidetäänkö tutkimukseni kohdemaiden historiaa jollain tapaa vähäpätöisinä tai kyseenalaisina, koska niitä käsiteltiin niin vähän historian oppikirjojen sivuilla. Halusin myös selvittää, mitkä tekijät ovat mahdollisesti vaikuttaneet sisältöjen laajuuteen ja luonteeseen.

Tutkimus suoritettiin valitsemalla lähdeaineistoksi 12 eri alakoulun historian oppikirjaa. Kirjasarjat olivat neljältä eri kirjakustantajalta. Vanhin kirja oli vuodelta 1973 ja uusin vuodelta 2015. Kirjasarjoista valittiin ne lukukappaleet, jotka käsittelivät Venäjän, Kiinan ja Intian historiaa. Näistä kappaleista laskettiin sanamäärät ja vertailtiin eri kirjasarjojen kesken eri vuosikymmeninä.

Tämän tutkimuksen valossa voidaan todeta, että alakoulun oppikirjojen oppisisältöjen laajuus on vaihdellut eri vuosikymmeninä koskien Venäjän, Kiinan ja Intian historioita. Tieto herättää ajatuksen siitä, että Suomen poliittinen ilmasto on vaikuttanut haluun jakaa informaatiota tutkimuksen kohdemaista. Esimerkiksi 1970-luvulla Suomessa elettiin vasemmistoaatteen kannalta suotuisaa aikaa ja juuri samalla vuosikymmenellä Venäjän (Neuvostoliiton) historiasta kerrottiin oppikirjoissa laajasti. Oppikirjojen sisältöjen muuttumiseen voidaan ajatella vaikuttaneen todennäköisesti myös oppimiskäsityksen muuttuminen. Vuosikymmenten varrella lukukappaleiden sanamäärät vähenivät selvästi myös siitä syystä, että oppikirjat muuttuivat yhä visuaalisemmiksi eli kirjoihin lisättiin kuvia ja kaavioita ja se vei palstatilaa pelkältä leipätekstiltä. Oppikirjat ja niiden sisällöt ovat siis ajankuvaa monessa eri mielessä.

Avainsanat: oppikirjatutkimus, toiseus, historia, Venäjä, Aasia

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	1
2. Tutkimuksen teoreettinen näkökulma	2
2.1. Toiseus eri tieteenaloilla	2
2.2. Toiseuden määrittelyä	3
3. Tutkimuksen tavoite, menetelmä ja aineisto	4
4. Aineiston analyysi	5
4.1. Venäjän historiasisältöjen tarkastelu aineistosta	5
4.2. Kiinan historiasisältöjen tarkastelu aineistosta	7
4.3. Intian historiasisältöjen tarkastelu aineistosta	9
4.4. Venäjän, Kiinan ja Intian historiasisältöjen keskiarvojen vertailu ja tulkinta	11
5. Pohdinta	15
Lähteet ja kirjallisuus.....	18

1. Johdanto

Venäjän, Kiinan ja Intian vaikutus koko maapallon historiaan, nykyisyyteen ja tulevaisuuteen on kiistaton. Nykymaailmassa etenkin Kiinan nousu maailmanmahdiksi 2000-luvulla on muuttanut maapallon vallanjakoa. Kiina on maailman väkirikkain valtio ja bruttokansantuotteen perusteella taloudeltaan maailman toiseksi suurin. Täytyy muistaa, että toisin kuin yksikään valtio Euroopassa pois lukien Rooman valtakunta, Kiina on ollut lähiympäristönsä hegemoninen suurvalta lähes koko vuosituhansia jatkuneen historiansa ajan. Intiassa puolestaan on yli miljardi ihmistä ja bruttokansantuotteen perusteella maailman seitsemänneksi suurin talous. Intian odotetaan ohittavan Kiinan väkilukunsa perusteella vuonna 2023. Venäjän toiminta Ukrainan hyökkäyssodan aloittajana vuonna 2022 merkitsee puolestaan suurta muutosta koko maailman turvallisuusjärjestelmään. Edesmennyt Venäjä-tutkija Ilmari Susiluoto totesi aikanaan osuvasti, että Venäjä ei pidä itseään vain valtiona vaan sivilisaationa ja tätä ajatusta vasten on kenties helpompi ymmärtää sen viime vuosien strategisia siirtoja maailmanpolitiikassa. Ukrainan sota on saanut jopa liittoutumattomana tunnetut Pohjoismaat kuten Suomen ja Ruotsin hakemaan Naton eli Pohjois-Atlantin puolustusliiton täysjäseniksi. Muun muassa näistä syistä olen kiinnostunut tutkimaan, millaista maailmankuvaa peruskoulussa luodaan historian opetuksessa ja erityisesti alakoulun historian oppikirjoissa.

Tutkimukseni kiehtoo minua myös siksi, että omasta lapsuudestani muistan, miten vähän 1980-luvun alakoulun historian oppikirjoissa itäisestä maailmankolkasta kerrottiin. Saman havainnon olen tehnyt luokanopettajana toimiessani. Onko vähäiseen aiheen käsittelyyn jotkin muut syyt kuten se, että aihe mielletään henkisesti kaukaiseksi niin maantieteellisesti kuin kulttuurisestikin? Aasian historiaa käsitellään edellä mainituista tekijöistä huolimatta varsin ohuesti peruskoulun historian oppikirjoissa. Varsinkin alakoulun historian kirjoissa Venäjä ja Aasia ovat näkyneet usein aivan parin lukukappaleen verran.

Tämä tutkimus sisältää Venäjän, Kiinan ja Intian historian, jotka on sisällytetty peruskoulun ala-asteen oppimäärään. Kirjallisuudessa Etu-Aasian ja Egyptin alueesta on käytetty alun alkaen sanaa Orientti. Edward Saidin maailmankuulussa teoksessa Orientalismi on kritisoitu käsitettä länsimaiden itse keksimänä ja romanttisena kolonialismin "välineenä". Saidin mukaan länsi on myös toiseuttanut idän. Winston Churchill puolestaan on sanonut, että Venäjä on arvoitus, joka on käärittynä mysteeriin salaisuuden sisällä.

Aikaisempi tutkimus osoittaa, että suomalaisia historian oppikirjoja on tutkittu systemaattisesti vähän. Leo Pekkalan¹ arvion mukaan niitä on tarkasteltu ensi sijassa sisältöjen ja historiannäkemysten perspektiiveistä. Sirkka Ahonen² on poiminut tutkiessaan muutoksen ja syyn käsitteiden tulkintaa esimerkkejä historian oppikirjoista. Myöhemmät Ahosen tutkimukset historiaidentiteetistä ovat välillisesti koskettaneet historian oppikirjoja. Arja Pilli³ ja Pauli Arola⁴ ovat käsitelleet tutkimuksissaan oppikirjoja osana historian oppimista ja käsitteiden muodostamista.

¹ Pekkala 1999, 26-31.

² Ahonen 1990.

³ Pilli 1992.

⁴ Arola 1992 ja 2002.

En ole saanut tietooni yhtään oppikirjatutkimusta, jossa olisi keskitytty vertailuun nimenomaan Venäjän, Kiinan ja Intian historian välillä. Janne Hollmén on tehnyt vuonna 2006 väitöstudiumin Norjan, Suomen ja Ruotsin koulujen oppikirjojen antamasta kuvasta Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välisessä kylmässä sodassa. Jaakko Väisänen on tehnyt vuonna 2005 väitöstudiumin 1960–1990-lukujen historian oppikirjoista kriittisen diskurssianalyysin avulla. Sirkka Ahonen on kirjoittanut teoksen Suomalaisuuden monet myytit, jossa tehtiin oppikirjatutkimusta liittyen kansallisaatteeseen. Taru Ylinen-Luopa on kirjoittanut pro gradu -tutkielman Poliitiikka ja hallinto oppikirjamuutosten taustalla: Neuvostoliiton kuvaus Otavan 8. peruskoululuokan historian oppikirjoissa 1970-luvulla. Essi Koskela on tehnyt Turun yliopistossa pro gradu -tutkielman alakoulun kuudennen luokan historian oppikirjojen sisältämästä monikulttuurisuusteemasta vuonna 2020. Ilpo Tuikkala on tehnyt vuonna 2016 Oulun Yliopistossa pro gradu -tutkielman aiheesta Alakoulun historian oppikirjojen kuvat ihmiskuvan ja ihmiskunnan edistyskertomuksen rakentajina.

2. Tutkimuksen teoreettinen näkökulma

2.1. Toiseus eri tieteenaloilla

Tutkimukseni näkökulma ja lähtökohtana on toiseuden teoria. Toiseuden käsitettä on tutkittu paljon ja sillä on laaja teoreettinen pohja. Toiseuden teoriaa on käytetty muun muassa jälkikolonialistisessa tutkimuksessa,⁵ kulttuurin tutkimuksessa,⁶ naistutkimuksessa,⁷ sosiologiassa⁸ ja antropologiassa.⁹

Toiseutta tarkasteltaessa **jälkikolonialistinen tutkimus** on tärkeässä roolissa. Sen keskeisimpiä teoksia on Edward W. Saidin (1978) teos Orientalism. Saidin mielestä ihmisten pitäisi pystyä muodostamaan monipuolisia ja välittäviä käsityksiä muista ihmisistä ja kansoista. Se on hänen mielestään ainut tapa mahdollistaa yhteisymmärrys, intellektuaalinen vuorovaikutus sekä inhimillinen yhteistyö. Helposti kuitenkin tukeudutaan virheellisiin ja yksinkertaistaviin viholliskuviin. Avtar Brahm tutkimusten mukaan omakohtainen maailmankuvamme vaikuttaa siihen, että näemme muunlaiset ihmiset rajatulla tavalla.

Kulttuurin tutkimuksessa Stuart Hall nostaa esiin useamman selitysmallin, joiden kautta hän tuo esiin näkemyksiä eroista ja erilaisuudesta eri tieteenalojen kautta. Eron käsite liittyy läheisesti toiseuden käsitteen ymmärtämiseen. Ensimmäinen niistä perustuu Saussuren kieliteoriaan ja kielenkäyttöön kulttuurin toimintamallina. Saussuren mukaan eroilla on väliä, koska ne ovat välttämättömiä merkityksen kannalta. Ilman eroja ei merkityksiä olisi olemassa. Merkitys syntyy hänen mukaansa vastakohtien välisistä eroista, kuten valkoinen/musta, mies/nainen ja päivä/yö.

⁵ Kuortti 2007, 15-17.

⁶ Brah, A. 2007.

⁷ Hall, S. 1999, 152-159.

⁸ Lehtonen 2013, 256.

Antropologiasta tulee kolmas selitysmalli. Mallin mukaan kulttuurin koko perusta on riippuvainen siitä, että asioita jaetaan erilaisiin positiioihin luokittelujärjestelmän sisällä ja näin ne saavat merkityksiä. Kuuluisimpina tutkijoina Hall tuo esiin Emile Durkheimin, Mary Douglasin (1966) sekä Claude Levi-Straussin (1979). Ja jotta asioita voitaisiin luokitella, täytyy niiden välille saada selvä ero ja siksi vastakohtat nousevat tärkeiksi.

Neljäntenä selitysmallina Hall (1999) tarjoaa **psykoanalyttistä mallia** erojen ja erilaisuuden rooleineen ihmisen psyykkisessä elämässä. Ajattelumalli perustuu sille, että ”toinen on perustava minuuden muotoutumisen, subjektiviteetin ja seksuaalisen identiteetin kannalta”. Keskeiseen rooliin nousee esimerkiksi Freudin esittämä subjektin muotoutumisen suhde varhaiseen kehitysvaiheeseen, Oidipus-kompleksiin ja naisen ja miehen ominaisuuksiin. Psykoanalyttisten selitysmallien mukaan minuutemme ovat riippuvaisia tiedostamattomista suhteista niihin toisiin, jotka ovat merkityksellisiä meille. Tämän näkökulman mukaan emme koskaan ole psyykkisesti täysin eheitä subjekteja, vaan subjektiviteettimme muotoutuu tiedostamattomassa dialogissa toisen kanssa. Eli voidaan sanoa, että subjektiviteetti muotoutuu aina suhteessa johonkin. Johonkin, joka meiltä puuttuu, koska se sijaitsee meidän ulkopuolellamme, mutta joka täydentää meitä.

Toiseutta käsittelevät tutkimukset saavat taustansa usein useammasta kuin yhdestä teoreettisesta taustaympäristöstä ja toiseus on laajasti määriteltävä käsite. En voi itsekään todeta käyttäväni jotain edeltä mainituista selitysmalleista sellaisenaan, vaan kyse on synteesisistä.

2.2. Toiseuden määrittelyä

Voidaan sanoa, että toiseus syntyy suhteessa meidän ensimmäisyytemme. Kuka tahansa voi olla toinen, eikä se liity ainoastaan kansallisuuteen tai etnisyyteen. Toinen voi tulla toiseksi esimerkiksi sukupuolen, ammatin, asuinpaikan, seksuaalisen suuntautumisen, poliittisen näkemyksen tai uskonnon vuoksi. Toinen on minän eilinehto, joten emme voi valita sitä, onko toiseus osa itseämme. Tärkeää olisi nähdä se, onko itsen ja toisen välinen suhde epätasa-arvoinen valtasuhde. Huomioitavaa on myös se, että toinen on se, mikä eroaa jotenkin siitä, mitä ensimmäiset jollain tapaa pitävät tärkeänä, turvallisena, tavallisena ja totuttuna, jolloin toiseuden aiheuttajina ovat ensimmäiset ja heidän käyttämänsä kategoriat, joiden avulla joku leimataan toiseksi. Valta liittyy olennaisena osana toiseuttamiseen. Ihmisten välisiä valtaeroja on kaikissa yhteiskunnissa. Sellaista yhteiskuntaa, jossa kaikilla aikuisilla olisi täysin samanlaiset vaikutusmahdollisuudet, yhtäläiset oikeudet tai velvollisuudet, ei ole olemassakaan. Näin ollen voidaan sanoa, että yhteiskunnallinen eriytyminen ja epätasa-arvo ovat yleismaailmallisia ilmiöitä.

⁹Hall, S. 1999, 157-159.

3. Tutkimuksen tavoite, menetelmä ja aineisto

Tutkimuksen tavoitteena on vertailla Venäjän, Kiinan ja Intian historian oppisisältöjen laajuutta perusopetuksen alakoulun oppikirjasarjoissa 1970-luvun alusta 2010-luvulle saakka. Oletan, että edellä mainitut historian oppisisällöt ovat vaihdelleet eri vuosikymmeninä varsin vähän. Tavoitteena on myös osoittaa, että globaalilla mittakaavalla hyvin väkirikkaiden valtioiden kuten Kiinan ja Intian historiaa käsitellään alakoulun historian oppikirjoissa todella niukasti. Onko siis kyse tietoisesta arvovalinnasta ja tukeeko valinta edellä mainitun Edward Saidin ajattelua itäisten maiden toissijaisesta roolista? Vai onko kyse juuri toiseuden teorioiden antropologisesta näkökulmasta, jonka mukaan koko kulttuurin perusta edellyttää luokittelua ja lokerointia? Onko toisin sanoen opetussuunnitelmien laatijoiden tehtävänä toteuttaa näitä priorisointeja ja luoda samalla historian opetuksen suuntaviivoja läntistä maailmaa korostavaan suuntaan? Yksi lisänäkökulma aiheeseen on se, onko Suomen poliittinen tilanne vaikuttanut oppisisältöjen määrään eri aikakausina. Korostan kuitenkin, että tutkimuksen ensisijainen tarkoitus on kuvailla Venäjän, Kiinan ja Intian historian sisältömääriä ja niiden muutoksia eri vuosikymmeninä.

Käytän tutkimuksessani määrällistä aineistolähtöistä sisällönanalyysia eli jaan aineiston eri analyysiyksiköihin. Teen kvantifioinnin eli lasken ensin aineiston jokaisen Venäjää, Kiinaa ja Intian historiaa käsittelevän lukukappaleen kokonaissanamäärät saadakseni selville sen, miten paljon aihetta on sanamäärällisesti käsitelty eri oppikirjoissa. Luokittelen lukukappaleet myös siten, että jokaisen oppikirjassa esitellyn valtion käsittelyn laajuus tulee erikseen selvitetyksi. Lasken keskiarvoja jokaisen valtion kohdalta eri vuosikymmeninä, mutta myös vertailen eri valtioiden välisiä sanamääriä. Lopuksi määrittelen lukuarvon, joka saadaan jakamalla valtion väkiluku (Venäjän väkiluku 2018, Kiinan väkiluku 2019 ja Intian väkiluku 2020)¹⁰ kirjaan kyseisestä maasta painetulla sanamäärällä. Tutkimuksessani on siis käytössä määrällinen tekstianalyysi, johon liittyy luokittelua, teemoittelua ja tyypittelyä.

Tutkimukseni aineistona käytän ala-asteen historian 5.- ja 6. -luokan oppikirjoja 1970-luvun alusta 2010-luvulle. Tarkastelussa on 12 eri kirjasarjaa neljältä eri oppikirjakustantajalta. Aineistoa voisi kuvailla yleisluontoisesti niin, että mitä vanhempi kirja, sitä vähemmän kirjassa on kuvia ja visuaalista virikettä. Vanhimpien kirjojen lukukappaleissa ei ole muuta kuin tekstiä. Historian oppikirjoissa on siis tapahtunut merkittäviä ulkoisia muutoksia vuosikymmenten varrella.

¹⁰Tilastokeskus 2022, viitattu 29.7.2022 https://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_ulkomaat.html

4. Aineiston analyysi

4.1. Venäjän historiasisältöjen tarkastelu aineistosta

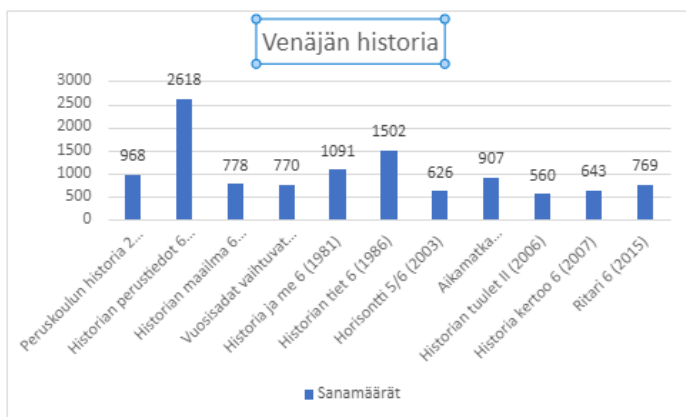
Ensimmäisenä taulukoin jokaisen oppikirjasarjan kaikki Venäjän historiaa koskevat lukukappaleiden nimet. Tämän avulla saa yleiskäsityksen aiheen laajuudesta.

Oppikirjan nimi	Lukukappaleen nimi
Peruskoulun historia 2 (1972)	Moskova ja mongolit
	Jättiläisen synty
	Tsaari kirvesmiehenä
Historian perustiedot 6 (1973)	Venäjä, uusi suurvalta
Historian maailma 6 (1979)	Moskova - vanhan Venäjän keskus
	Pietari Suuren Venäjä
Vuosisadat vaihtuvat 5 (1986)	Päämääränä Itämeri
	Suuri Pohjan sota
Historia ja me 6 (1981)	Venäjä nousee suurvallaksi
	Pietari tekee Venäjästä suurvallan
Historian tiet 6 (1986)	Venäjän nousu
	Pietari Suuri - Venäjän uudistaja
	Venäjästä tulee suurvalta
Horisontti 5/6 (2003)	Venäjän nousu
Aikamatka maailmanhistoriaan (2004)	Pyhä Venäjän maa
Historian tuulet II (2006)	Venäjä uudistuu
Historia kertoo 6 (2007)	Pietari Suuren Venäjä
Ritari 6 (2015)	Venäjä, uusi suurvalta
	Pikkuvihasta osaksi Venäjää

Taulukko 1. Tutkimusaineistona olevat historian oppikirjat ja niiden lukukappaleiden nimet Venäjän historiasta.

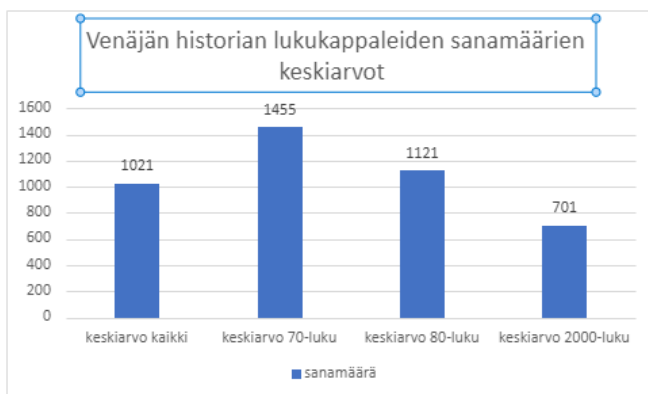

Tutkin lähdeaineistosta Venäjän historiaa koskevien lukukappaleiden sanamääriä ja tavoitteena oli tehdä erilaisia havaintoja, kuten korrelaatioita ja kausaalisuuksia. Ensimmäisessä taulukossa on nähtävillä aineiston kaikkien lukukappaleiden sanamäärät oppikirjakohtaisesti. Yleisesti voidaan sanoa, että sanamäärät vaihtelevat paljon.

Kuvio 1. Venäjän historian sanamäärät eri oppikirjoissa.

Jos tutkitaan eri vuosikymmenten keskiarvoja, nähdään, että 1970-luvulla kirjoissa on käytetty keskimäärin enemmän sanoja kuin muina vuosikymmeninä. Aineistosta pystyy havainnoimaan hyvin sen, että kuvien, karttojen ja kaavioiden määrä on lisääntynyt oppikirjoissa koko ajan. 1970-luvun oppikirjoissa oli jopa lukukappaleita, jotka vaihtuivat keskellä aukeamaa ja asia esitettiin kokonaan ilman kuvia.

Kuvio 2. Venäjän historian lukukappaleiden sanamäärien keskiarvot.

Mitä muuta Venäjän historiaa koskevasta aineistosta voidaan päätellä?

Oppikirjojen lukukappaleiden asiasisällöt säilyivät vuosikymmenestä toiseen varsin samanlaisina: kerrotaan Venäjän jättiläisvaltion ja tsaariuden synnystä, livana Julmasta, Pietari Suuresta ja Suuresta Pohjan sodasta. Opetussuunnitelmat eivät siis ole juurikaan muuttuneet sisältöjensä puolesta 1970-luvulta 2010-luvulle.

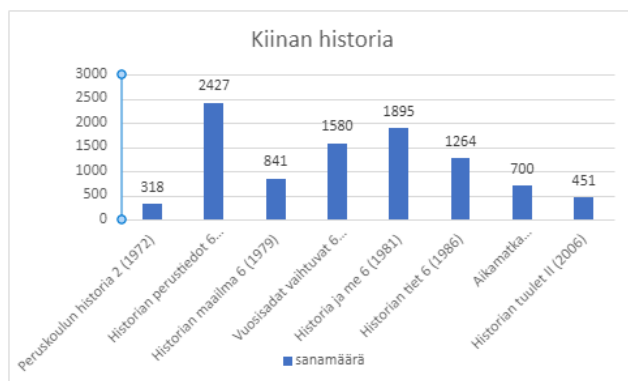
4.2. Kiinan historiasisältöjen tarkastelu aineistosta

Aluksi taulukoin kaikki aineistoni Kiinan historiaa koskevien lukukappaleiden nimet.

Oppikirjan nimi	Lukukappaleen nimi
Peruskoulun historia 2 (1972)	Maa muurin suojassa
Historian perustiedot 6 (1973)	Mitä Marco Polo näki Kiinassa
	Kiinan historian varhaisvaihe
	Kiina keisarikuntana ennen mongolivaltaa
Historian maailma 6 (1979)	Suuret opettajat Kung Fu-tse ja Lao-tse
	Mongolien valtakaudesta Ming-dynastiaan
Historian maailma 6 (1979)	Vanha Kiina
	Mongolivallasta Ming-dynastiaan
Historia ja me 6 (1981)	Kiina-keskustan valtakunta
	Marco Polon matka Kiinaan
	Miten elettiin maalla ja kaupungeissa
	Kiinalaisia keksintöjä
	Uskontoja ja filosofeja
Historian tiet (1986)	Muinaisessa Kiinassa
	Keksintöjen kansa
Aikamatka maailmanhistoriaan (2004)	Silkkitiellä
	Kiina - keskustan valtakunta
Historian tuulet II (2006)	Kiina - salaperäinen ja kehittynyt maa

Taulukko 2. Tutkimusaineistona olevat historian oppikirjat ja niiden lukukappaleiden nimet Kiinan historiasta.

Kiinan historiaa käsittelevien lukukappaleiden sanamäärät vaihtelevat paljon. Vaihtelussa ei kuitenkaan ole huomattavissa yhtä selvää johdonmukaisuutta kuin Venäjän historian osalta. Sama trendi on silti nähtävissä kuin Venäjänkin historian kohdalla eli uusimmissa kirjasarjoissa Kiinaa on kokonaissanamäärien perusteella opiskeltu yhä vähemmän.

Kuvio 3. Kiinan historian lukukappaleiden sanamäärät eri oppikirjoissa.

Kiinan historian lukukappaleiden sanamäärien keskiarvot ovat olleet melko samanlaiset lukuun ottamatta 2000-luvun oppikirjoja, joissa sanamäärät ovat vähentyneet merkittävästi ja tulkintani mukaan samasta syystä kuin Venäjänkin kohdalla eli oppikirjojen tyyli on muuttunut kuva- ja kaaviopainotteisemmaksi eli visuaalisemmaksi.

Asiasisällöt ovat säilyneet eri vuosikymmeninä hyvin samanlaisina. Monissa kirjoissa kerrottiin Marco Polon matkoista Kiinaan, kiinalaisista keksinnöistä, mongolien vaikutuksesta Kiinan historiaan ja hyvin lyhyesti Kiinan eri dynastioista.

Kuvio 4. Kiinan historian lukukappaleiden sivumäärien keskiarvot eri vuosikymmeninä.

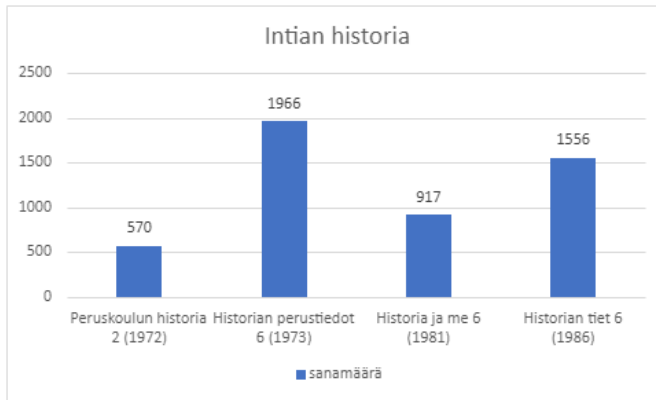
4.3. Intian historiasisältöjen tarkastelu aineistosta

Intian historiaa käsitteleviä oppikirjoja oli tutkimuksessa selvästi vähemmän eli neljä eri oppikirjaa. Havaitsin ensinnäkin sen, että 2000-luvun alakoulun historian oppikirjoissa ei Intiaa ole käsitelty aineistossani. Tutkiessani 2000-luvun kuntien opetussuunnitelmia historian osalta huomasin, että kuudennen luokan historiaan pitää sisältyä Aasian historiaa, mutta juuri Intian historian opettamista ei ole tarkemmin vaadittu. Oppisisällöt vaihtelivat siten, että 1980-luvun oppikirjoissa kerrottiin myös Intian uskonnoista. Muutoin sisältöjä olivat arjalaisten saapuminen Intiaan, intialainen kastiyhteiskunta ja Intiaan suuntautuvat kauppareitit. Yleisesti ottaen opetuksen voidaan sanoa keskittyneen aikaan ennen Intian itsenäistymistä.

Oppikirjan nimi	Lukukappaleen nimi
Peruskoulun historia 2 (1972)	Maa vuorten suojassa Elämää muinaisessa Intiassa
Historian perustiedot 6 (1973)	Intia ennen 1700-lukua Intian niemimaan muinaisuutta tutkimassa
Historia ja me 6 (1981)	Kaukoidän kauppareitit Intian yhteiskunta Intian uskonnot Intian vaiheita
Historian tiet 6 (1986)	Indusvirran salaperäiset kaupungit Intian uskonnot Intian yhdistämisyrityksiä

Taulukko 3. Tutkimusaineistona olevat historian oppikirjat ja niiden lukukappaleiden nimet Intian historiasta.

Havaitsin, että jostain syystä 1970-luvulla käytettyjen kirjasarjojen sanamäärät poikkesivat suuresti toisistaan. Erityisesti jäi mietityttämään se, kuinka vähän Intian historiasta kerrottiin Peruskoulun historia 2 -kirjassa, joka on esittänyt sekä Venäjän että Kiinan historian varsin laajasti.

Kuvio 5. Intian historian lukukappaleiden sanamäärät eri oppikirjoissa.

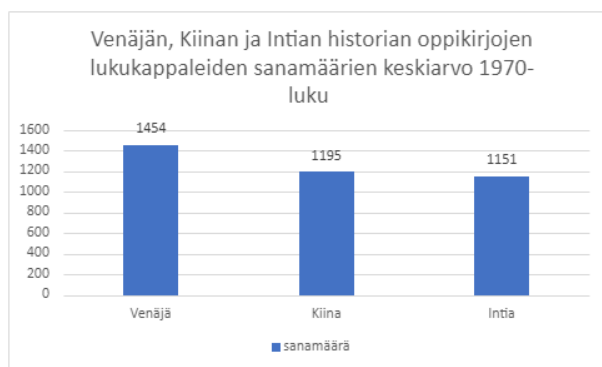
Keskiarvoja tutkittaessa tein sellaisen havainnon, että sanamäärät olivat melko saman suuntaisia sekä 1970- että 1980-luvulla. Valitettavasti aineistossa ei ole lainkaan 1990- ja 2000-luvulla käytössä olleita historian oppikirjoja, jotka sisältäisivät Intian historiaa.

Kuvio 6. Intian historian lukukappaleiden sanamäärien keskiarvot eri vuosikymmeninä.

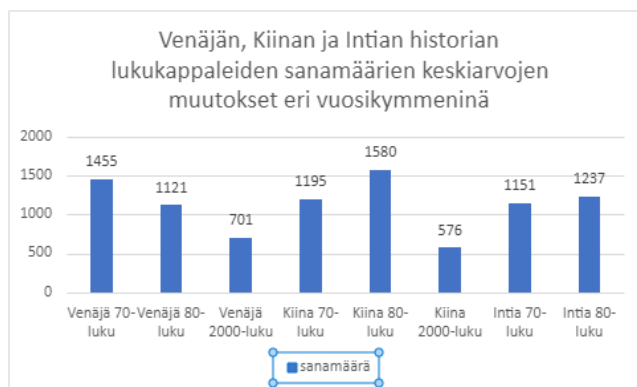
4.4. Venäjän, Kiinan ja Intian historiasältöjen keskiarvojen vertailu ja tulkinta aineistosta

Kun tarkastellaan Venäjän, Kiinan ja Intian historian lukukappaleiden sanamäärien keskiarvoja, havaitaan hieman yllättäen, että eniten sanoja on ollut käytössä keskimäärin Intian historiaa esitettäessä. Tämä johtuu kuitenkin siitä, että historian kirjojen yleinen trendi eli kuvien, kaavioiden ja karttojen lisääntyminen ei ole vaikuttanut Intian historian aineistoon, joka sijoittuu ajallisesti vain 1970- ja 1980-luvuille.

Kuvio 7. Venäjän, Kiinan ja Intian historian oppikirjojen lukukappaleiden sanamäärien keskiarvo 1970-luvun oppikirjoissa.

Seuraavaksi esitän sanamäärien keskiarvojen muutoksen maittain ja eri vuosikymmeniltä. Diagrammi kuvaa hyvin sen, millaista kehitys on ollut. Sanamäärät ovat vähentyneet johdonmukaisesti eri vuosikymmeninä maista riippumatta.

Kuvio 8. Venäjän, Kiinan ja Intian historian lukukappaleiden sanamäärien keskiarvojen muutokset eri vuosikymmeninä.

Aineiston sanamäärien keskiarvoja voi tutkia myös maittain eri vuosikymmenien osalta. 1970-luvulla erot olivat seuraavanlaiset:

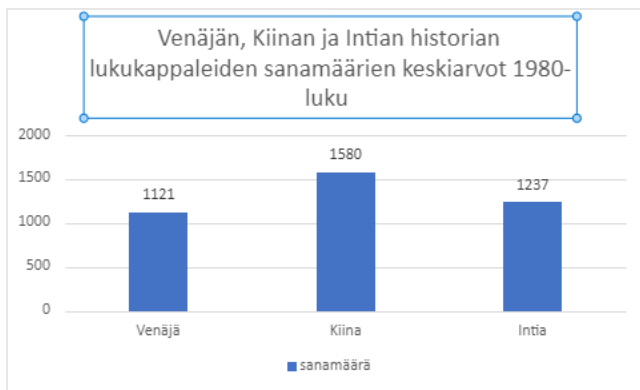

Kuvio 9. Venäjän, Kiinan ja Intian historian oppikirjojen lukukappaleiden sanamäärien keskiarvo 1970-luvulla.

Venäjän historiaa on käsitelty sanamääräisesti eniten. Mietin, onko tämä sattumaa vai ollut koulutuspoliittinen valinta suomettumisen ja taistolaisilmiön aikakaudella. Koulutuspolitiikassa etsittiin jopa marxilaista maailmankatsomusta, jota on tutkinut mm. Jari Leskinen teoksessaan Kohti sosialismia (2016). Aineistoni vanhimmat kirjat Peruskoulun historia 2 (1972), Historian perustiedot 6 (1973) ja Historian maailma 6 (1979) osuvat juuri tälle aikavälille.

1980-luvulle siirryttäessä tilanne on muuttunut aineistoni perusteella siten, että sanamääräisesti eniten on kerrottu Kiinan historiasta, toiseksi eniten Intian historiasta ja uskonnosta ja vasta kolmanneksi eniten Venäjän historiasta. Opetussuunnitelmanäkökulmasta 1980-luvulla linja muuttui joustavammaksi ja kunnat saivat päättää vapaammin sisällöistä. Liekö tämä sitten syynä myös siihen, että ”eksoottisemmat” maat kuten Kiina ja Intia saivat enemmän sisältöosuutta oppikirjoista.

Vuosille 1971–1972 osuu myös ns. ping pong -diplomatian aika, jolloin Kiina ja Yhdysvallat liennyttivät suhteitaan pöytätenniksen avulla. Kiina oli kulttuurivallankumouksen aikoihin katkaissut lähes kaikki yhteytensä ulkomaille, mutta vuonna 1971 Kiina kuitenkin osallistui pöytätenniksen MM-kisoihin ja lähentyi Yhdysvaltoja. Tämä liennytyksen aikakausi on saattanut näkyä myös tiedonvälityksessä länsimaissa, jopa Suomessa asti.

Kuvio 10. Venäjän, Kiinan ja Intian historian lukukappaleiden sanamäärien keskiarvot 1980-luvulla.

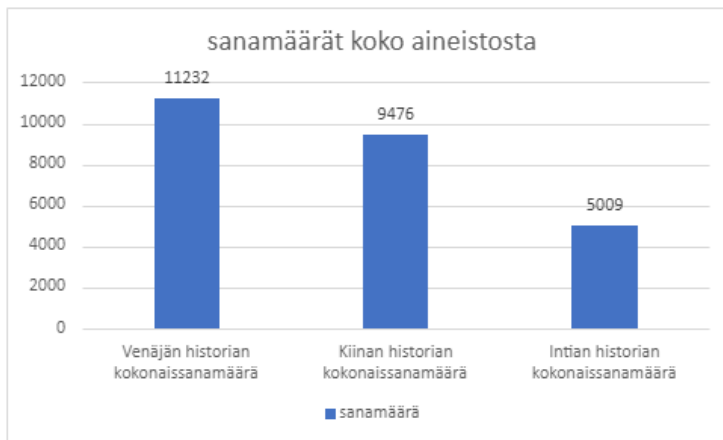
2000-luvulle siirryttäessä sanamäärät laskevat yleisesti ja Intian historiasisältöjä ei ole aineistossa lainkaan. Kuitenkin myös Venäjän ja Kiinan sanamäärät ovat pudonneet merkittävästi ja tämä kertoo siis yleisesti historian opetustyylin muutoksesta. Kuvat ja kaaviot ovat korvanneet tekstiä.

Kuvio 11. Venäjän, Kiinan ja Intian historian oppikirjojen lukukappaleiden sanamäärien keskiarvot 2000-luvulla.

Lopuksi tarkastelen Venäjän, Kiinan ja Intian historian lukukappaleiden kokonaissanamääriä koko aineistosta.

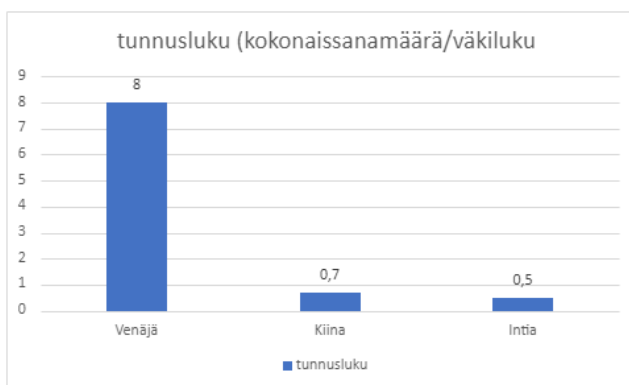
Kuvio 12. Venäjän, Kiinan ja Intian historian kokonaissanamäärät tutkimusaineistossa.

Kuten huomataan, eniten sanamääriä on käytetty Venäjän historiaa kuvattaessa. Toiseksi eniten on kerrottu Kiinan historiasta ja kolmanneksi eniten sanoja on käytetty kertomaan Intian historiasta. Tulkintani on se, että Venäjä on itäisenä rajanaapurinamme se tutuin ja läheisin valtio, jota on tietoisesti haluttu käsitellä laajimmin. Venäjän suurvaltapolitiikka on myös vaikuttanut eniten meihin.

Kiina on etäämmällä, mutta sen vaikutus on ollut globaalisti nouseva ja sen historia suurvaltana on pitkä.

Intian historia on merkittävä osa Aasian historiaa ja Intialla on ollut oma roolinsa Iso-Britannian siirtomaana ja täten myös osana Euroopan historiaa. Tosin aineistossani Intian historiaa käsitellään ennen Ison-Britannian siirtomaana oloa.

Lopuksi olen luonut tunnusluvun, joka saadaan jakamalla kunkin valtion historian kokonaissanamäärä valtion väkiluvulla. Tämä tukee vielä tulkintaani kokonaissanamäärien pohjalta. Luonnollisesti Venäjä saa selvästi suurimman tunnusluvun, koska väkiluku on selvästi pienempi Kiinaan ja Intiaan verrattuna.

Kuvio 13. Tunnuslukuja Venäjän, Kiinan ja Intian historiasisällöistä.

5. Pohdinta

Historia oppiaineena on aikanaan synnitetty tukemaan ja vahvistamaan kansallisvaltioajattelua. Etenkin menneisyyteen liitetään helposti myös ajatuksia yhtenäiskulttuurista.¹¹ Vaivihkaa tullaan kuitenkin toiseuttaneeksi maailmanpoliittisesti merkittäviäkin historioita. Tämä toiseuttaminen vahvistaa ajatuksia siitä, että oma kulttuuri on ehdottomasti parempi ja oikeampi kuin toinen. Lopulta maailma tulee jaettua kahdeksi eriarvoiseksi puoliskoksi.

Tutkimukseni tärkeimpänä havaintona pidän sitä, että Venäjän, Kiinan ja Intian historian käsittely on ollut vuosikymmenestä toiseen hämmentävän samanlaista. Oppisisältöihin ei ole käytännössä haettu mitään uusia näkökulmia. En voi välttyä siltä ajatukselta, että itäinen ilmansuunta on tullut toiseutettua – joko tietoisesti tai vahingossa. Onko suomalaisen peruskoulun historian opetuksen tavoitteena ollut tarve vahvistaa omaa asemaamme läntisen maailman osana ja samalla toiseuttaa muuta maailmaa?

Etsin selitystä myös käytännön tasolta eli oppikirjailijoista ja heidän koulutustaustastaan. Oppimateriaalin laatijat ovat pääasiassa sivutoimisesti työskenteleviä opettajia. Oppikirjojen laatijoilla ei ole yleensä oppimateriaalin laadintaan tarvittavaa lisäkoulutusta. Eri alojen tutkijoiden osuus laadinnassa on pieni. Aloite oppimateriaalin laadintaan tulee yleisimmin kustantajan tai laatijoiden itsensä taholta. Opetusviranomaisten osuus rajoittuu lähinnä oppilaan käyttöön tulevien oppikirjojen sekä niihin kiinteästi kuuluvien tehtäväosien tarkkailuun ja oppikirjojen hyväksymiseen, jossa käytetään hyväksi asiantuntijalausuntoja.

Venäjän historiaa kerrotaan Pietari Suuren ja Venäjän suurvallaksi kasvamisen kautta. Onko niin, että itse asiassa Venäjän historiasta on saatu tai annettu ulkomaille valmiiksi pureksittua ja tarkoitushakuista tietoa? Onko suomalaisen peruskoulun historian opetuksessa ollut tarkoitus piirtää Venäjästä sellainen kuva, joka on korostanut Venäjän suuruutta ja uhkaavuutta ja toisaalta Suomen pienuutta kansallista identiteettiä rakentaen? Onko varsinkin suomettumisen vuosikymmeninä Neuvostoliitosta ohjailtu Suomen koulutuspoliittisia linjauksia? Tiedossani on, että etenkin 1970-luvun alussa järjestettiin oppikirjaseminaareja Suomen ja Neuvostoliiton välillä. Täten en voi välttyä siltä ajatukselta, että sisältöjä ohjailtiin itänaapurista käsin. En pitäisi tätä mahdottomana myöskään siksi, että Ukrainan sodan aikana Venäjältä lähetetty Ukrainaan opettajia ”sivistämään” koululaisia tietyllä agendalla. Se ainakin on varmaa, että oppikirjat ovat olleet tiiviisti sidoksissa historiapolitiikkaan: nimenomaan 1970-luvulla niiden kustantamisesta yritettiin Suomessa jopa valtion monopolia. Samalla vuosikymmenellä oppikirjat tarvitsivat vielä kouluhallinnon hyväksynnän eli ne olivat osa virallista diskurssia. Venäjän historiasisällöistä voi oman tutkimusaineistoni perusteella todeta, että etenkin 1970-luvulla kerronta on ollut varsin kritiikitöntä, mutta myöhemmin tilanne on korjaantunut. Toisaalta, kerronta oli ajankuvaa, jota meidän on jälkikäteen vaikea ymmärtää.

¹¹Hänninen, M-L. 2013. Vieras, outo, vihollinen.

Kiinan ja Intian historiasisältöjen laatu näyttäisi perustuvan enemmän maiden sekä maantieteellisesti että kulttuurisesti etäiselle sijainnille. Tutkimusaineistoni vanhimpien oppikirjojen aikaan varsinkin Kiinan valtio on ollut suljettu yhteiskunta, enkä ole ainakaan itse löytänyt tietoa Suomen ja Kiinan välisistä oppikirjaseminaareista. Tästä näkökulmasta voi todeta, että Kiinan historiasisällöt on ollut helppo tulla toiseuttaneeksi. Samoin voi ajatella käyneen Intialle ja sen historialle. Maailman suurin demokratia on ja on ollut kulttuurisesti hyvin erilainen Suomeen verrattuna. Oman viestinsä on lähettänyt myös se, että 1990-luvulla Intian historiaa ei ole enää tarvinnut edes sisällyttää historian oppikirjoihin vaan on riittänyt se, että kerrotaan joistain Aasian valtioista.

Historiaa opetetaan alakoulussa siis enemmän lähihistorian ja tutumpien historiallisten viitekehysten kautta. Meille täällä Suomessa kotimaan, Ruotsin ja Euroopan historia ovat ne tutuimmat ja eniten käsitellyt aiheet. Pidän tätä hyvin luonnollisena valintana. Tuntikehys on peruskoulussa kuitenkin rajallinen ja aiheiden priorisointi välttämätöntä.

Oppikirjatutkimusta on tehty jonkin verran, mutta oma tutkimukseni Venäjän, Kiinan ja Intian historiasisältöjen osalta lienee ainut laatuaan. Kiinnostavaa asian osalta on se, millaisen informaatioarvon lukukappaleiden ja sanamäärien laskeminen ja sen perusteella tehty analyysi antoi. Opetussuunnitelmat ohjaavat oppisisältöjen luomista vuosikymmenestä toiseen ja ainakin oman tutkimukseni perusteella muutokset historiasisällöissä ovat varsin pieniä.

Muutokset oppisisältöihin tulevat historiapolitiikan lisäksi opetussuunnitelmauudistusten kautta. Kollektiivista muistia vahvistava historian opetuksen suuntaus alkoi vaihtua angloamerikkalaisissa maissa tiedonalälähtöiseksi 1900-luvun loppuvuosikymmeninä.¹² Suomi seurasi lukuisten muiden länsimaiden kanssa tätä kehitystä. Suomessa siirtyminen kollektiivista muistia vahvistavasta tiedonalälähtöiseen historian opetuksen orientaatioon vauhdittui 1990-luvun opetussuunnitelmauudistuksissa, joissa luovuttiin opiskeltavien sisältöjen luettelomaisesta esittämisestä. Sisältöjen ilmaiseminen yleisellä tasolla korosti tavoitteiden merkitystä. Opetussuunnitelmia ohjaa myös oppimistyylien tietoisuuden lisääntyminen eli kuten tutkimuksessanikin havaitsen, sanamäärät ovat vähentyneet ja sanat on korvattu kiehtovilla kuvilla, kartoilla, kaavioilla ja tiivistelmillä. Onko kyse siitä, että sujuvan ymmärtävän ja teknisen lukemisen taito on vähentynyt? Vai ymmärretäänkö nykyään paremmin se, miten erilaisia oppijoita me olemme. Jollekin tarinat jäävät erityisen hyvin mieleen, toinen taas operoi visuaalisen muistinsa avulla.

Näin opettajan näkökulmasta historian oppikirjat ovat muuttuneet paljon kiinnostavammiksi, se on vääjäämätön tosiasia. Voidaan ajatella, että oppikirjat ovat muuttuneet ja ne ovat nykyään vain yksi oppimisen väline muiden joukossa eikä lukukappaleiden käsittelyyn ole tarkoituskaan käyttää kokonaisia oppitunteja. Tämä tuo lisää vapautta opetuksen toteuttamiseen. Samaan aikaan peruskoulussa ollaan kuitenkin huolissaan siitä, miten lasten lukutaito rapautuu vuosi vuodelta. Historian opetus jakaa tämän heikon lukutaidon haasteen muiden lukuaineiden kanssa peruskoulun tulevaisuudessa.

¹²Ashby & Edwards, 2010

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Tutkimuksen lähdeaineisto:

Aikamatka maailmanhistoriaan. Porvoo: WSOY, 2004, (1.-7. painos).

Historia ja me 6. Espoo: WSOY, 1981, (4. painos).

Historia kertoo 6. Jyväskylä: Tammi, 2007, (1. painos).

Historian maailma 6. Keuruu: Otava, 1979.

Historian perustiedot 6. Helsinki: Kirjayhtymä, 1973.

Historian tiet 6. Keuruu: Otava, 1994, (1.-8. painos).

Historian tiet 6. Keuruu: Otava, 1986, (1.-7. painos.)

Historian tuulet II (6.lk). Keuruu: Otava, 2006, (1.-6. painos).

Horisontti (5.-6.lk). Keuruu: Otava, 2003, (1. painos).

Peruskoulun historia 2 (6.lk). Porvoo: WSOY, 1972.

Ritari 6. Helsinki: Sanoma Pro Oy, 2015, (1.-2. painos).

Vuosisadat vaihtuvat 5. Porvoo: WSOY, 1987, (1. painos).

Elektroninen lähde:

Tilastokeskus 2022, *Kansainvälistä vertailutietoa*.

https://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_ulkomaat.html, viitattu 29.7.2022.

Tutkimuskirjallisuus

- Ahonen, Sirkka, *The form of historical knowledge and the adolescent conception of it*. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos: Helsingin yliopisto, Väitöskirja, 1990.
- Arola, Pauli, 'Maailma muuttui—muuttuiko opetus?' Teoksessa Löfström, Jan (toim.), *Kohti tulevaa menneisyyttä*, PS-Kustannus Oy: Jyväskylä, 2002.
- Ashby, R. & Edwards, C., 'Challenges facing the disciplinary tradition. Reflections on the history curriculum in England'. Teoksessa I. Nakou & I. Barca, (toim.), *Contemporary public debates over history education*, Information Age Publishing: Charlotte, 2010, 27–46.
- Brah, Avtar, 'Diaspora, raja ja transnationaaliset identiteetit' Teoksessa Kuortti Joel, Lehtonen Mikko & Löytty Olli, *Kolonialismin jäljet*. University Press: Helsinki, 2007.
- Hall, Stuart, 1999, *Identiteetti*. Vastapaino: Tampere, 1999.
- Hänninen Marja-Liisa (toim.), *Vieras, outo, vihollinen*. Hansaprint Oy: Vantaa, 2013.
- Kuortti, Joel, 'Jälkikoloniaalisia käännöksiä'. Teoksessa Kuortti Joel, Lehtonen Mikko & Löytty Olli, *Kolonialismin jäljet*. University Press: Helsinki, 2007, 11-26.
- Lehtonen, Mikko, 'Vieraus ja viisaus'. Teoksessa Lehtonen Mikko, Löytty Olli & Ruuska Petri, *Suomi toisin sanoen*. Vastapaino: Tampere, 2013, 247-290.
- Pekkala, Leo, *Lesser Nations. The Nordic Countries in English History Textbooks*. Acta Universitatis Lapponiensis 22. University of Lapland: Rovaniemi, 1999.
- Pilli, Arja, 'Historian oppiminen ja ymmärtäminen'. Teoksessa Castrén, Matti, Ahonen, Sirkka & Arola, Pauli, Elio, Keijo & Pilli, Arja, *Historia koulussa*. Yliopistopaino: Helsinki, 2002. 122–162.
- Said, Edward, *Orientalismi*. Suomentaja Pitkänen Kati, Gaudeamus: Helsinki, 2011.
- Sarajärvi, Anneli & Tuomi Jouni, *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi: Helsinki, 2018.